

СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА АРТТЕРАПЕВТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

ESSENTIAL CHARACTERISTICS OF ART-THERAPEUTIC COMPETENCE OF FUTURE MUSIC TEACHERS

У статті розглянуто особливості формування арттерапевтичної компетенції студентів – майбутніх учителів музичного мистецтва. Конкретизовано поняття «арттерапія». Виділено етапи її реалізації, визначено основні принципи роботи над формуванням арттерапевтичної компетенції, її складники. Проаналізовано створення умов для досягнення суті процесу психологічної допомоги з використанням мови образотворчої експресії, формування готовності до використання здоров'язберігаючих технологій при створенні психологічно комфортного та безпечного освітнього середовища в установі. Проведено знайомство з базовими поняттями і методами арттерапії, сучасними напрямками, концепціями, видами і формами арттерапії та концепцією створення основи подальшого професійного зростання майбутнього учителя музичного мистецтва. Автором розглянуто, чому на уроках музики можуть бути використані лише науково обґрунтовані та експериментально перевірені елементи арттерапії у формі різних вправ, цілеспрямовано відпрацьованого музичного матеріалу для слухання і виконання, а також музично-творчих завдань, що сприяють самопізнанню, творчому самовираженню, саморозвитку і самокорекції особистості. Доведено, що метод арттерапії можна застосовувати для розвитку командної поведінки та групової згуртованості, він може допомогти дитині висловити те, для чого у неї не знаходиться слів, те, що вона не може озвучити. У дослідженні була виділена така проблема: при визначенні основних компетенцій педагога-музиканта залишається незрозумілим, як відбивається в процесі їх формування специфіка викладання музики. Окремо під час дослідження було виділено музично-творчу компетентність, музично-виконавську компетентність, а також арттерапевтичну компетентність.

Ключові слова: арттерапевтична компетентність, арттерапія, комунікативно-культурологічна та особистісна компетенції.

The article explores the features of the formation of art-therapeutic competence of students-future

teachers of musical art; the concept of "art therapy" is concretized; stages of its implementation are highlighted; defines the basic principles of work on the formation of art-therapeutic competence, its components. The author analyzes the creation of conditions for understanding the essence of the process of psychological assistance using the language of graphic expression, the formation of readiness for the use of health-saving technologies when creating a psychologically comfortable and safe educational environment in an institution; familiarity with the basic concepts and methods of art therapy, modern trends, concepts, types and forms of art therapy and the creation of the foundation for further professional growth of a future teacher of musical art. Psycho-pedagogical support solves a very important task of prevention and correction of many psychic phenomena, which are particularly aggravated in the period of adaptation. Special attention is paid to the use of art therapy techniques and methods rather than to theoretical aspects of the child's adaptation to school. Art-therapeutic work in the period of adaptation favours to the development of students' ability of solving problems in various situations as well as to interpersonal competence, communication skills, creativity. The author explains why music lessons can only use scientifically validated and experimentally tested elements of art therapy in the form of various exercises, purposefully fulfilled music material for listening and performing, as well as musical and creative tasks that promote self-recognition, creative expression and expression, self-correction of personality. It has been proven that art therapy can be used to develop team behavior and group cohesion, it can help a child express what he or she cannot say or say. The problematic of the study was the following: in determining the basic competencies of the music teacher remains unclear, as reflected in the process of their formation, the specificity of teaching music. Musical and creative competence, musical and performing competence were singled out separately during the study, and art-therapeutic competence was also singled out to date.

Key words: art-therapeutic competence, art therapy, communicative-cultural, personal competences.

УДК [37.013.82:7] :378.011.3-057.87:78
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-19-2-4>

Куцин Е.К.,

аспірант кафедри співу, диригування та музично-теоретичних дисциплін Мукачівського державного університету

Постановка проблеми в загальному вигляді. Термін «арттерапія» (art therapy – зцілення мистецтвом) означає зцілення за допомогою творчості з метою висловлення людиною свого психоемоційного стану. Принципи впливу творів мистецтва на людей цікавили вчених в усі часи. Історичні витоки свідчать, що в давнину жерці, а потім лікарі, філософи, педагоги використовували мистецтво для лікування душі і тіла. Досліджуючи механізм впливу на людську психіку живопису, театру, музики, танцю, стародавні вчені намагалися визначити роль і місце мистецтва як в процесі відновлення функцій організму, так і в формуванні духовного світу особистості.

У практиці викладання музики в школі арттерапевтичні методи і технології поки застосовуються рідко. Однак арттерапевтичні методики, які широко використовуються психотерапевтами, в окремих педагогічних дослідженнях останніх років вже адаптовані до роботи зі звичайними дітьми з метою профілактики та корекції їх негативних емоційних станів, нормалізації емоційно-вольової сфери особистості. Це сприяє як духовно-моральному, так і фізичному оздоровленню. Звісно, на уроках музики можуть бути використані тільки науково обґрунтовані й експериментально перевірені елементи арттерапії в формі різних вправ, цілеспрямовано відпрацьованого музичного мате-

ріалу для слухання і виконання, а також музично-творчих завдань, що сприяють самопізнанню, творчому самовираженню, саморозвитку і самокорекції особистості [6, с. 8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У сучасних дослідженнях, присвячених професійній підготовці педагога-музиканта, спостерігається деяка хаотичність у визначенні його компетенцій і компетентностей. Вчені виділяють музично-творчу компетентність, музично-виконавську компетентність, а зараз окремо почали виділяти й арттерапевтичну компетентність.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. При визначенні основних компетенцій педагога-музиканта (ціннісно-сміслової, загальнокультурної, пізнавальної, інформаційної, комунікативної, соціально-трудової, компетенції особистісного самовдосконалення) залишається незрозумілим, як відбивається в процесі їх формування специфіка викладання музики.

Метою статті є аналіз арттерапевтичної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом з'явилося багато досліджень, присвячених проблемі компетентності вчителів, в тому числі і вчителів музики. Деякі роботи засновані на загальноприйнятій класифікації компетенцій. Наприклад, в дослідженні Н.М. Бібіка приведена така структура компетенцій вчителя музики: ціннісно-смілова, загальнокультурна, навчально-пізнавальна, інформаційна, комунікативна, соціально-трудова компетенції [2, с. 47].

Інші дослідники шукають нові моделі професійної компетентності педагога-музиканта. Наприклад, в роботі Ю.Г. Татура компетенції педагога-музиканта об'єднані в такі основні блоки: психолого-педагогічний, методико-технологічний, мотиваційно-дослідний, професійно-музичний, художньо-творчий. Але в будь-якій структурі професійної компетентності педагога-музиканта одне з особливих місць будуть займати компетенції в галузі розпізнавання й інтерпретації музичного тексту [7, с. 20].

Арттерапевтична компетентність викладача мистецтва пов'язана з конкретними предметними знаннями, виконавськими вміннями і навичками майбутнього педагога-музиканта, які розкривають особливості його духовної взаємодії з учнями. Не заперечуючи необхідності отримання професійних знань, умінь і навичок, відзначимо, що сучасна система професійної освіти спрямована на формування компетенцій, що дозволяють випускникові успішно здійснювати свою діяльність.

Більшість професійних компетенцій формулюється як здатність або готовність виконувати певні операції і дії в сфері професійної діяльності. У такому ж формулюванні сучасні дослід-

ники представляють критерії та показники компонентів професійної або особистої культури. Так, О.В. Сорока, характеризуючи арттерапевтичну компетентність вчителя музики, критеріями її сформованості визначає ціннісне ставлення, теоретико-педагогічну, вокально-виконавську і технологічно-педагогічну готовність [5, с. 79].

Відомо, що визначення необхідних професійних компетенцій для випускників ВНЗ пов'язане зі специфікою їх професійної діяльності. Нині до професії педагога-музиканта відносять фахівців кількох напрямів. У системі загальної освіти такими фахівцями є музичні керівники дошкільних установ і вчителі музики загальноосвітніх навчальних закладів, в системі професійної освіти – викладачі музично-виконавських дисциплін (інструменталісти, вокалісти, диригенти), музично-історичних, музично-теоретичних дисциплін на всіх освітніх рівнях, тобто від початкових навчальних закладів (дитячих музичних шкіл і шкіл мистецтв), установ середньої професійної освіти (музичні коледжі та коледжі мистецтв) до музичних факультетів ВНЗ і консерваторій.

У професійній діяльності перерахованих категорій фахівців багато спільного, але також є і певна різниця. У дошкільних та шкільних загальноосвітніх установах педагоги-музиканти займаються загальним музичним розвитком і вихованням дітей. У різні історичні періоди цей процес називався дитячим музичним вихованням, масовою музичною освітою, загальним музичним навчанням і вихованням.

Програма розвитку арттерапевтичної компетенції майбутнього викладача мистецтв включає низку таких блоків:

- творча спрямованість особистості (підвищена творча чутливість до проблем і проблемних ситуацій);
- творче мислення як властивість інтелекту (творча ініціатива, творча самостійність, евристичність, гнучкість тощо);
- творче мислення як процес (орієнтовний, виконавчий, контрольно-оцінний);
- творче мислення як діяльність, в результаті якої створюється новий і оригінальний продукт [7, с. 24].

У дитячих музичних школах та школах мистецтв педагоги-музиканти здійснюють спеціальну музичну освіту за напрямками виконавських спеціальностей. Сьогодні в цих навчальних закладах існують дві освітні програми – передпрофесійна, спрямована на підготовку юних музикантів до подальшого навчання, і розвиваюча, що має просвітницьке значення та дає навички побутового музикування.

Важливим напрямом роботи вчителя музики є розробка цілей і завдань здоров'язбереження, методів і прийомів, використання яких в освіт-

ньому процесі йде на користь здоров'я учнів. Такі методи і прийоми не актуалізовані в сучасних програмах з музики.

З позиції музичної педагогіки структура і зміст арттерапевтичної компетентності педагога визначається специфікою його професійної діяльності. Для занять музичною діяльністю будь-якій людині, тим паче педагогу, необхідно мати почуття ритму, музичний слух, музично-слухові уявлення [1, с. 25]. З огляду на це ключовими компетенціями арттерапевтичної компетентності педагога є метро-ритмічна, інтонаційно-гармонійна, інтелектуальна і жанрово-стилістична компетенції.

З виділених основних сторін арттерапевтичної компетентності педагога слід визнати особистісний творчий компонент як інтегративний і системоутворюючий. Дійсно, арттерапевтична компетентність, на наш погляд, не має нічого спільного з компетентністю педагогічною. І лише заломлюючись через компетентність творчу, вони набувають рис органічної єдності. Крім цього, з'являються нові інтеграційні, вторинні компетенції – фалсилітаторська, еврилогічна, виконавська, композиторська, слухацька, комунікативна та ін.

На успішне навчання в школі впливають багато факторів, зокрема здоров'я, фізичний або психічний стан, який позначається на якості освіти учнів. Універсальною сферою знань, що впливає на зміцнення здоров'я школярів, є музика. Вона впливає на багато сфер життєдіяльності через три таких основних чинники: вібраційний, фізіологічний і психологічний. Тому в сучасній освітній ситуації актуальним є питання використання унікальних можливостей уроку музики як засобу реалізації здоров'язберігаючих технологій.

Уроки з використанням художніх засобів будять уяву, розвивають образне мислення, створюють прецедент проживання дітьми досліджуваного матеріалу, розширюють кругозір, формують мобільність особистості. Такі уроки розширюють особистий досвід ситуативної поведінки учня, навчають його правилам і прийомам виходу з критичних ситуацій, прискорюють освоєння процесів говоріння і спілкування [6, с. 10].

Використання різних елементів арттерапії в школі покликане сприяти духовно-моральному вихованню дітей, відкриваючи перед ними все нові й нові простори для самопізнання та вільного творчого самовираження. Вільне самовираження необхідне або бажане, щоб допомогти дитині усунути прояви негативного психоемоційного стану, вирішити наявні психологічні проблеми тощо. Можливості арттерапії дозволяють стримувати виплескування негативної й агресивної енергії на оточуючих або всередину себе.

Нині термін «арттерапія» в методичній літературі включає в себе такі види, як музикотерапія,

казкотерапія, імаготерапія, тобто театралізація процесу навчання, фототерапія, ігрова терапія, ізотерапія. Практичне застосування елементів арттерапії на уроках музики в початковій школі включає в себе підбір фонової музики, яка здійснює сприятливу дію на психіку дітей, успішним є використання класичної музики різноманітних композиторів, різних творчих завдань. Повинна бути чітка організація і тимчасове планування творчого завдання з урахуванням конкретних цілей і завдань уроку [6, с. 10].

Відомо, що найбільш важливі думки і переживання дитини проявляються у вигляді образів. Емоційно-образна природа мистецтва дозволяє активно впливати на роботу правої півкулі головного мозку, а через неї й на всю структуру особистості, формуючи і трансформуючи систему її духовно-моральних цінностей та ідеалів.

Традиційні для вітчизняної культури образи-ідеали людини і людських відносин, значущість яких в сучасних умовах особливо відчутна, відображені в народних піснях і творах класичної музики. Ці образи можуть транслюватися і закріплюватися в структурі особистості дитини за допомогою арттерапевтичних методів. У цьому полягає особлива педагогічна значущість таких методів, їх роль у вирішенні гострих соціальних проблем і виховних завдань, що стоять перед сучасною школою. Ці методи можуть бути застосовані для розвитку навичок спілкування та є ідеальним інструментом для підвищення самооцінки і зміцнення впевненості в собі (і те й інше лежить в основі бажання учнів ризикувати в процесі навчання, робити помилки і пробувати нове).

Метод арттерапії можна використовувати для розвитку командної поведінки та групової згуртованості, він може допомогти дитині висловити те, для чого у неї не знаходиться слів, те, що вона не може озвучити. Це приносить задоволення.

Висновки. Отже, арт-терапевтична компетентність майбутнього викладача музики включає систему знань, умінь, навичок, здібностей і особистісних якостей, необхідних йому для творчості. Творчий компонент може бути присутнім в будь-якому вигляді в педагогічній, комунікативній, організаторській діяльності викладача. У даному контексті акцент робиться на дослідному компоненті його професійної діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія : підручник для студ., аспірантів та молодих викладачів вищ. навч. закладів. Київ : Либідь, 2014. 557 с.
2. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики*. Київ : КІС, 2013. С. 47–52.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2007. 1736 с.

4. Енциклопедія освіти АПН України / голов. ред. В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

5. Сорока О.В. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання арттерапевтичних техноло-

гій : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2016. 534 с.

6. Соколова І. Професійна компетентність вчителя: проблема структури та змісту. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика* : науково-методичний журнал. 2012. Випуск 1. С. 8–16.

7. Татур Ю.Г. Компетентність в структурі моделі якості підготовки спеціаліста. *Высшее образование сегодня*. 2011. № 3. С. 20–26.